

Lehet-e mindenben kételkedni?

András Ferenc

email: ferenc@andrased.hu <http://www.andrased.hu/ferenc>

Tudunk-e valamit, mi a tudás? - kérdezi Tözsér János és Pöntör Jenő az ÉS 2011. augusztus 26-i számában. Platónról Rodercik M. Chisholm-ig sokan keresték erre a választ. Fogadjuk el a filozófia egyik legrégebbi kérdésének, a proпозиionális tudás fogalmának az általuk adott meghatározását: „... a tudás igaz, igazolt vélekedés.” Emelkedjünk felül azon a kérdésem, hogy mit jelent az igazolás: vajon más állítások csoportjából való logikai következtetést vagy konkrét tárgyi bizonyítékok fölmutatását, netán tekintélyekre való hivatkozást. Mindössze abban állapodjunk meg, hogy az igazolás nem tartalmazhatja az elemi között azt, amit éppen igazolni kívánunk. Ezek után a szerzők amellet érvelnek, hogy még azt sem tudhatom, hogy itt és most egy ÉS van az asztalomon. Érvük lényege az illúzió argumentum, miszerint előfordulhat, hogy valamely külső, érzékelhető világra vonatkozó ítéletemben egy démon, vagy egy tudós megtéveszt. Bármit is hoznék föl cáfolandó az érzéki csalódást, a tapasztalati tudás lehetőségét tagadó filozófus ismét az illúzió lehetőségével replikázhat. Három kifogásom van, vegyük ezeket sorra.

1. Tévesen értelmezik az „igazolás” és „igazolt” fogalmát. Odáig rendben van, hogy miközben valaminek az igazolásával vesződünk, tévedhetünk. Kérdés azonban, hogy ami érvényes az igazolás folyamatára, az vajon érvényes-e annak eredményére is? Ezt írják: „Ha azonban az igazolást tévedhetetlennek tekintjük, vagyis azt állítjuk, hogy ha egy adott vélekedésünk igazolt, akkor elképzelhetetlen olyan szituáció amelyben hamis legyen ...”

Az idézet azt sugallja, hogy ellentmondás van a következő két állítás között:

a. az igazolás során tévedhetünk

b. ha egy állítás igazolt, akkor azon állítás igazságában nem tévedhetünk.

Két példa talán megvilágítja amit hibáztatok: lehet rosszul célozni és elvéteni a lövést, de lehetetlen rosszul telibe trafálni a kör közepébe; lehet tévesen egy hamis kijelentésben hinni, de lehetetlen egy hamis kijelentést tudni. Miért? Azért, mert az utóbbi szavak eredmény szavak. Előfordulhat, hogy rosszul láttam, és valójában mellé lőttem; előfordulhat, azt hitte tudja ki volt Marat gyilkosa, de valójában nem tudja. Miért fontos ez? A szerzők úgy vélik, azért mert a tévedés vagy illúzió lehetőségéből az következik, hogy lehetséges, hogy amikor én itt és most az ÉS-t látom magam mellett, akkor is rosszul látok vagy illúzió áldozata vagyok.

Szerintem viszont csak két eset lehetséges: vagy látom az újságot az asztalomon, és akkor kizárt az illúzió lehetősége itt és most, vagy nem látom, mikor is illúzió is okozhatja a tévedésem.

Kicsit részletesebben. Lehetséges, hogy ebben a fazékban forró a víz. Ebből nem következik, hogy valaha is forró lesz a víz benne (bár egyes filozófusok ezt tagadják) - és különösen - ha ebben a fazékban itt és most hideg a víz, akkor nem lehetséges hogy itt és most forró legyen a víz. A mi esetünkben abból, hogy lehetséges, hogy illúzió áldozata vagyok sem az nem következik, hogy valaha is illúzió áldozata leszek - és különösen - az sem következik, hogy most amikor azt állítom, hogy az ÉS-t látom az asztalon, akkor lehetséges, hogy illúzió áldozata vagyok. Azért van ez így, mert a „Látom az ÉS-t az asztalom.” kijelentés megtételével egy eredményről számolok be, hasonlóképpen a célba lövéshez. Ez ellen csak ilyen típusú megnyilatkozással lehetne érvelni: rosszul látod, vedd föl a szemüveged; nem láthatod, nem is arra nézel.

2. Lássuk az általuk elemzett „agyak a tartályban” érvet. Ezt írják:

„Azt ugyanis biztosan *tudjuk* (kiemelés A.F.): ha agyak lennének a tartályban, akkor nem tarthatnánk a kezünkben egyetlen folyóirat egyetlen példányát sem ...”

Alkalmazzuk a tudás korábbi meghatározását. Honnan tudjuk ezt az összefüggést? Honnan tudjuk, hogy léteznek tartályok, melyekben az agyak tápoldatban életben tarthatók? Honnan tudjuk, hogy az agyműködés állítja elő az elmét, és az elme nem valamiféle gáznemű anyag, valamiféle lélek, melyet semmiképp nem lehet tartályban tartani? Honnan tudjuk, hogy az illúzió egyáltalán lehetséges?

A külvilágra vonatkozó általános kétely bármilyen megfogalmazása maga is tartalmaz a külvilág és az elme kapcsolatára vonatkozó állításokat, olyanokat amelyeket tudunk. Ezért a külvilágra vonatkozó általános szkepszis önmagára is vonatkozik. Következésképpen, ha semmit sem tudhatunk a külvilágról, akkor azt sem tudhatjuk, hogy semmit sem tudhatunk a külvilágról. Ezért aztán ha én azt állítom, hogy tudom, az ÉS egy példánya van a számítógépetől balra az asztalomon most amikor ezeket a sorokat írom, a szkeptikusnak ez ellen gyöngé az az érve, hogy talán csalódom, mert valójában csak agy vagyok egy tápoldatban. Ő nem tudhatja, hogy mindez lehetséges, nem tudhatja, hogy esetleg agy vagyok egy tápoldatban, hiszen ő maga állítja, hogy ilyen fajta tudás elvileg nem lehetséges. Ha következetes, be kell látnia, még csak azt sem tudhatjuk, hogy van agyunk, az agyunk működése hozza létre az elmét, továbbá azt sem tudhatjuk lehetséges-e egyáltalán az agyműködést egy számítógépbe drótozni. A szkeptikus érv önmaga alatt vágja ki a fát.

3. Korábban Wittgenstein, később Thomas Nagel és mások hangsúlyozták: a külvilág létezésében való hit, nem olyan fajta hit, amely a „propozicionális tudás” fogalom értelmes használati tartományába tartozik. Nem olyan fajta hit, mint a sötét energiában való hit, vagy az abban való hit, hogy valaki mégiscsak lerántotta a torony tetejéből a törököt Nándorfehérvár ostromakor, bár nem tudjuk a nevét. A külső világban való hit az értelmes gondolkozás és cselekvés előfeltevése, és nem egy a sok bizonyításra szoruló vélemény közül, nem egy elmélet. Valamiféle hit és tudás szükségszerűen megelőzi a kételyt. A minden tapasztalatra kiterjedő szkepszis ellentmond a mindennapi nyelvhasználat és a gondolkozás előfeltevéseinek, visszaélés a „tud” szó logikai grammatikájával, ezért értelmetlen.

Végezetül e sorok írója lehetségesnek tartja, hogy a világ egy véges automata és annak egy apró szegmense írta e sorokat. Üdvözöllek benneteket a mátrixban!

(ÉS 35., 2011. szeptember 2., 12.o.)